

Oponentský posudek bakalářské práce

Vojtěch Benda

Pravdivost mínění v Platónově *Theaitétovi*

Předložená práce se zabývá kritikou Prótagorova učení, kterou provádí Sókratés v Platónově dialogu *Theaitétos*. Jádro práce pozůstává ze tří vzájemně provázaných témat, z nichž prvním je Sókratovo nečekané ztotožnění Théaitétovy definice vědění jako vnímání s Prótagorovým výrokem „člověk je měrou všech věcí.“ Tomuto ztotožnění a jeho předpokladům, včetně začlenění do celkové „tajné nauky“, se věnují druhá a třetí kapitola (po stručné kapitole úvodní), v nichž autor nabízí i první formulace své vlastní interpretační pozice, například na s. 16, kde se vyjadřuje k možnosti odvodit z Theaitétovy definice (vědění je vnímání) Prótagorovo učení („člověk je měrou všech věcí“) a toto odvození vidí jako součást širší Platónovy strategie, která nezávisí na tom, zda jde o odvození přísně logického typu. Celkově jde o dobře formulovanou část práce, s postupným probráním čtyř Sókratových námitek proti Prótagorově nauce a řadou dílčích postřehů, které lze chápat i jako podněty k další diskusi během obhajoby práce (viz například s. 19, kde ze ztotožnění vědění a vnímání vyplývá zajímavá otázka, jak rozlišit vědění, „které chápe význam,“ od vědění, „které pouze informuje o tom, co vnímáme smysly“).

Druhým a logicky navazujícím tématem, pojednaným v kapitole čtvrté, je pak hojně diskutovaná otázka, zda Prótagorův relativismus nutně vyvrací sám sebe. V této části práce přicházejí ke slovu dvě vlivná čtení, která nabízejí David Sedley a Myles Burnyeat. Společnou otázkou těchto i jiných čtení je možná (či nemožná) modifikace prótagorovského relativismu do podoby, v níž by se mohl vyrovnat s existencí vzájemně protichůdných mínění. Bohatý půdorys s řadou možných řešení vypracovává autor jak rozborem Platónova textu tak shrnutím zvolených interpretací toho, co vede k sebevyvrácení Prótagorova postoje. Obsah Sedleyho a Burnyeatových argumentů zde není třeba reprodukovat (první z nich analyzuje situaci vědění jako vnímání ve „vnitřním světě“ jednotlivce, druhý se soustředí – mimo jiné – na rozpornost Prótagorova stanoviska jako obecné teorie). Omezil bych se proto na rámcovou poznámku k páté kapitole, která přináší třetí téma: otázku, zda lze zachránit čili „upravit Prótagorovo učení, aby byl jeho základ zachován, ale současně nebylo vnitřně rozporné“ (s. 34).

Kapitola nazvaná „Obhajoba Prótagory“ (s. 34-43) je bezpochyby vyvrcholením práce, v němž autor nabízí vlastní pohled na zkoumanou problematiku. Autorův návrh záchrany Prótagorova učení vychází z toho, že „pokud by Prótagoras upustil od toho, že jeho teorie mluví o ‚každém člověku‘, nebo že tito ‚jsou‘ měrou, pak by tyto spory nenastávaly“ (s. 35). Dovysvětlení návrhu pak zasluhuje plnou citaci:

Prótagoras by mohl říci, že jeho učení platí pro ty, kteří věří jeho teorii. Nebo by s obdobným významem mohl říci: „Každý člověk může být měrou všech věcí, pokud to tak chce.“ Lidé sami by pak byli měrou sobě a nemuseli by odpovídat na otázky, které se týkají pravdivosti ostatních, když o nich netvrdí, že měrou být musí, ale pouze mohou. Pokud od této teorie nevyžadujeme, aby platila pro každého, ale jen pro toho, kdo ji přijme, pak není možné, aby byl Prótagoras konfrontován s těmi, kteří mají nepravdivé

mínění, protože pro ně jeho teorie neplatí, ani se jich netýká, a vztahuje se pouze na ty, kteří ji přijímají.

Ponecháme-li stranou formální epistemologické důsledky, návrh je zajímavý tím, že navozuje možnost společenství, do něhož jednotlivý člověk může, ale nemusí vstoupit, a to se všemi důsledky pro jeho dorozumění s jinými lidmi, kteří sdílejí určité chápání skutečnosti. Je-li tomu tak, autorův návrh „oslabeného prótagoreismu“ by poukazoval k hypotetickému původnímu kontextu Prótagorovy teze jasněji, než to činí Platón. Tento poukaz by získal na síle, pokud bychom vzali vážně názor řady interpretů, podle nichž Prótagorovi nešlo o předložení všeobecně platné teorie poznání, kterou mu podsouvá Platón (tuto možnost uvádí práce na s. 34). Problém je samozřejmě v tom, že pro tezi, kterou Platón Prótagorovi přičítá, nemáme starší nezávislý doklad. V případě souvětí „člověk je měrou všech věcí, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou“ (πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν, 152a) nemáme jistotu ani o tom, zda je celé citací z Prótagorova spisu *Pravda*, případně citací částečnou, nebo dokonce parafrází. Tak či onak, ani v Platónově první verzi ze strany 152a nejenže uvedené tvrzení nemá výslovně epistemologickou povahu, ale v prvním okamžiku ani nenaznačuje, že příslušný ἄνθρωπος označuje jedince spíše než kolektivně člověka jako druh živé bytosti. Posun k jedinci nastává jistě velmi rychle, hned na téže straně, ale provádí ho Sókratés, jenž se pak bude na rovině jedince pohybovat až do konce dialogu (výslovně třeba na 160c, nebo v pasáži 183b8–c2, kde stojí „každý muž je měrou všech věcí“, πάντ' ἄνδρα πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι, přičemž kontext je jasně epistemologický). Tento posun ovšem nevyjasňuje, o čem mluvil sám Prótagoras, a možnost, že se jeho teze týká specifické lidské přirozenosti a její schopnosti užívat řeči ke „kolektivnímu“ stanovení povahy věcí, nezní nijak nepravděpodobně. Veřejně artikulované rozpory mezi míněními jednotlivců by pak nebyly teoretickým problémem, ale tím, s čím původní Prótagorova teze počítá.

„Míra“ z výroku citovaného Platónem by tak mohla spočívat ve vytčení mezi daného společenství, ať už Prótagory a jeho žáků, nebo celé obce založené souhlasem na tom, co je a není pravdivé čili správné (název ztraceného Prótagorova spisu zní *Alétheia*, tedy „Pravda“ či „Skutečnost“). Úvaha o tomto významu jistě překračuje tematické a textové zmaření předložené práce a patřilo by k ní zkoumání výrazu μέτρον, jenž podle některých čtenářů nemusí znamenat jen „míru“ ve smyslu kritéria, jak se domnívá Platón a po něm Aristotelés a Sextus Empiricus.¹ Práce se samozřejmě věnuje užšímu epistemologickému kontextu, jenž je dán textem Platónova dialogu. Poukaz za tento kontext je třeba ocenit jako jednu z předností nabídnutého výkladu.

S přihlédnutím k výše uvedenému navrhuji hodnotit práci jako **výbornou**.

V Praze, 26. ledna 2024

Karel Thein
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

¹ K tomu viz Raymond A. Prier, „Some Thoughts on the Archaic Use of *Metron*“, *Classical World* 70, 1976, 161–169, a před ním Mario Untersteiner, podle něhož Prótagorovo *metron* znamená – v anglickém překladu – „mastery of experience which can give the possibility of knowledge.“ Zmínky politického kontextu v *Theaitétovi* 167c a 172a–b lze možná číst jako stopy tohoto odlišného, pro Prótagoru však jistě důležitého kontextu.